

آماده‌سازی شهر برای کودکان

نمونه مورد بررسی: تهران

دکتر اسماعیل شیعه

(دانشیار گروه شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران)

نشر شهر

۱۳۸۵

شیعه، اسماعیل، ۱۳۲۸ -

آماده‌سازی شهر برای کودکان (نمونه مورد بررسی: تهران) / اسماعیل شیعه. -
تهران: سازمان فرهنگی و هنری شهرداری تهران، مؤسسه نشر شهر: سازمان فرهنگی
هنری شهرداری تهران، دفتر مطالعات و پژوهش‌های راهبردی، ۱۳۸۵.
ISBN: 964-96192-5-9 ریال ۲۳۰۰۰

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

Esmail Shieh, Responsive Urban

ص.ع. به انگلیسی:

Environment For Children (case study: Tehran).

نوع انتشار: ج. ۲۳۲ ص.

کتابنامه: ص. [۲۲۱] - ۲۳۲.

۱. کودکان شهری - ایران - تهران - مسائل اجتماعی و اخلاقی - نمونه پژوهی.
۲. محیط زیست و کودکان - ایران - تهران - نمونه پژوهی. الف. سازمان فرهنگی و
هنری شهرداری تهران مؤسسه نشر شهر. ب. سازمان فرهنگی و هنری شهرداری
تهران، دفتر مطالعات و پژوهش‌های راهبردی، ج. عنوان.

۲۶۲/۷

HT ۲۰۶ / ۹۱۸ ش

۲۶۴۰۳ - ۸۵ م

کتابخانه ملی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

مؤسسه نشر شهر

تهران، خیابان پاسداران، سروله ضرابخانه، خیابان شهید ناطق نوری (زمرد)، شماره ۱۷، بوستان کتاب

تلفن: ۲۲۸۵۸۴۷۴-۲۲۸۴۳۳۷۸-۲۲۸۵۶۱۱۸

<http://www.shahrpress.com>

عنوان: آماده‌سازی شهر برای کودکان

نگارش: دکتر اسماعیل شیعه

ناشر: نشر شهر

چاپ اول: ۱۳۸۵

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

بها: ۲۳۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است.

شابک: ۹۶۴-۹۶۱۹۲-۵-۹

سخن ناشر

در طول دوره فعالیتهای علمی و مطبوعاتی مؤسسه نشر شهر، کتابهای مختلفی در زمینه‌های مرتبط با شهر چاپ شده است. این کتابها، دربرگیرنده مسائل گوناگون فرهنگی و اجتماعی و کالبدی شهری بوده است، تا از این طریق مؤسسه بتواند، رسالت خود را برای بهبود شرایط زیست در شهرها و خدمت به جامعه علمی و اجرایی کشور فراهم آورد. در میان کتابهای چاپ‌شده این مؤسسه و مؤسسات انتشاراتی کشور، چاپ بعضی از موضوعات - که به نوبه خود از اهمیت ویژه‌ای نیز برخوردار است - با کمبود مواجه بوده است. اگرچه کتابهای مختلفی در زمینه پرورش فکری کودکان و نوجوانان توسط نهادهای مختلف انتشار یافته، ولی کمتر موضوعی در زمینه نحوه برخورد کودک با شهر و رعایت حقوق شهروندی او انتشار یافته است.

در طول چند ساله اخیر، سازمان فرهنگی و هنری شهرداری تهران در کنار فعالیتهای فرهنگی خود انتشار تک‌نگاشتهای مختلفی را مورد توجه قرار داده است که از جمله آنها به کتاب حاضر که با نام «آماده‌سازی شهر برای کودکان» نگاشته شده،

اشاره می‌شود. محتوای این کتاب ضمن بررسی نحوه برخورد با کودکان، به نیازهای اجتماعی آنان به عنوان یکی از اصلی‌ترین گروههای اجتماعی شهر اشاره می‌نماید. اگرچه در شهرها، حل مسائل عمده گروههای مختلف اجتماعی مورد توجه قرار داشته، ولی کمتر به موضوع کودک، انتظارات و نیازهای کودک و زمینه‌سازی برای رشد و تعالی اجتماعی و فرهنگی او پرداخته شده است. در اینکه کودکان از شهرها چه انتظاراتی دارند و شهرها چگونه باید به تأمین نیاز آنها بپردازند، موضوعی است که در کتاب حاضر مورد توجه قرار گرفته است و در محیط جمعی گسترده‌ای همچون تهران به ارائه راهکارهایی در زمینه تربیت اجتماعی کودکان اشاره شده است.

امیدوار است که با انتشار کتابهای مختلفی که در زمینه مسائل خاص شهروندی و گروههای اجتماعی خاص به رشته تحریر درمی‌آید، روز به روز شاهد توسعه هر چه بیشتر حقوق شهروندی و تأمین نیازهای اجتماعی و رفاهی اقشار مختلف جامعه شهری و از جمله کودکان باشیم.

فهرست

۱	خلاصه
۳	پیشگفتار
۷	فصل اول- مقدمه و طرح مسأله
۷	بیان مسأله و اهمیت آن
۱۰	اهداف و روش پژوهش
۱۳	فصل دوم- بررسی مبانی نظری
۱۳	کودک کیست؟
۱۶	تعریف موضوع
۱۸	روانشناسی کودک
۲۲	جامعه‌شناسی کودک

۲۳	محیط طبیعی و کودک
۲۶	محیط انسانی و کودک
۳۰	کودک و جامعه
۳۱	خانواده
۳۴	فرهنگ
۳۷	تربیت
۳۹	کودک و نیازهای اجتماعی
۴۲	کودک و زندگی جمعی در شهر
۵۵	کودک و مسائل شهرسازی
۶۳	کودک و حقوق شهروندی
۶۳	ناکجا آباد کودک از نظر تاریخی
۶۵	حقوق کودک در جهان
۷۰	حقوق کودک در ایران
۷۷	فصل سوم- مروری بر مسائل رفاهی کودک در کشورهای جهان
۷۷	شرایط کودک در جهان
۸۵	شرایط کودک در کشورهای توسعه یافته
۸۵	بریتانیا
۹۲	آلمان
۱۰۱	کانادا
۱۰۹	شرایط کودک در کشورهای در حال توسعه

فصل چهارم- شناخت مسائل و مشکلات کودک در تهران.....	۱۱۵
شرایط کودک در تهران.....	۱۱۵
زندگی جمعی و تأمین اجتماعی کودک در تهران.....	۱۳۳
تأمین حقوقی کودک.....	۱۳۴
رفاه کودک.....	۱۳۷
آسایش و هراس کودک.....	۱۴۶
مسائل تفریحی و پرورشی کودک.....	۱۵۵
فضای شهری تهران برای کودک.....	۱۶۲
نهادهای و تأسیسات مرتبط با کودکان در تهران.....	۱۶۵
مؤسسات بین المللی.....	۱۶۶
یونیسف (UNICEF).....	۱۶۶
آیسسکو.....	۱۶۷
مؤسسات دولتی.....	۱۶۷
انجمن اولیاء و مربیان.....	۱۶۷
کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.....	۱۶۸
کانون اصلاح و تربیت کودکان و نوجوانان.....	۱۶۹
سازمان بهزیستی.....	۱۶۹
مؤسسات وابسته به نهادهای شهری.....	۱۷۱
فرهنگسرای کودک.....	۱۷۱
سایر مؤسسات.....	۱۷۲
مؤسسات غیر دولتی.....	۱۷۲

مؤسسه خیریه حمایت از کودکان مبتلا به سرطان (محک) ۱۷۳

فصل پنجم - رهیافتها و راهکارهای اجرایی و پیشنهادی ۱۷۵

نگاه کلان به مسائل اجتماعی کودک در تهران ۱۷۵

در سطح ملی ۱۷۵

در سطح شهری ۱۷۶

نقش فرهنگسراها در پاسخگویی به نیاز کودکان در سطح شهری ۱۷۸

راهکار پیشنهادی ۱۸۰

تعمیم خدمات فرهنگسرای در سطح شهری، منطقه‌ای، محله‌ای و

زیر محله‌ای ۱۸۰

سلسله مراتب ۱۸۲

نقش سلسله مراتبی مراکز فرهنگسرای ۱۸۴

تشریک مساعی شوراهای اجتماعی تاحیه‌ای، محله‌ای و زیر محله‌ای کودک .. ۱۸۷

تجهیزات مراکز فرهنگسرای کودک ۱۸۹

مساحت، موقعیت و کیفیت مراکز فرهنگسرای ۱۹۲

مدیریت، نیروی انسانی و ساعات کار مراکز فرهنگسرای ۱۹۳

عملکرد مراکز فرهنگسرای ۱۹۴

تأمین بودجه‌ها و اعتبارات ۱۹۶

مراکز فرهنگسرای و ارتباط با کودک ۱۹۸

پیوند مراکز فرهنگسرای با نهادهای همسو ۲۰۰

ارتباط با خانواده ۲۰۰

ارتباط با مراکز آموزشی.....	۲۰۱
ارتباط با مراکز علمی، انتشاراتی و ارتباط جمعی.....	۲۰۲
ارتباط با نهادهای تأمین اجتماعی.....	۲۰۴
ارتباط با نهادهای فرهنگی.....	۲۰۴
ارتباط با نهادهای حقوقی و مدنی.....	۲۰۵
ارتباط با نهادهای تفریحی و سرگرمی و پرورش جسمی.....	۲۰۵
ارتباط با نهادهای عمرانی شهر.....	۲۰۶
ارتباط با شورای شهر و شوراهای اجتماعی ناحیه، محله و زیرمحله.....	۲۰۶
ارتباط با نهادهای عمومی در استفاده از تخفیف ویژه.....	۲۰۷
وظایف و برنامه‌های مراکز فرهنگسرای در پیوند با نهادهای همسو.....	۲۰۷
مراکز فرهنگسرای به عنوان رابط بین خانواده و مدرسه.....	۲۱۰
خدمات جنبی و آگاهی‌بخش مراکز فرهنگسرای.....	۲۱۱
خردسالان و کودکان.....	۲۱۱
مادزان.....	۲۱۲
خانواده.....	۲۱۳
نهادهای آموزشی.....	۲۱۴
نهادهای تأمین اجتماعی.....	۲۱۴
مراکز انتشاراتی کودک.....	۲۱۵
نهادهای پرورش جسمی و فکری.....	۲۱۶
فضاهای اجتماعی و جمعی.....	۲۱۶
ارتباطات فرهنگی و رفاهی پیشنهادی مراکز فرهنگسرای کودک.....	۲۱۷

انطباق مقررات شهری و ضوابط شهرسازی با شرایط زندگی کودک ... ۲۱۸

فهرست منابع ۲۲۳

کتابها و مقالات ۲۲۳

جرايد و نشریات ۲۲۷

منابع خارجی ۲۳۱

www.ketaboo.ir

خلاصه

این تک نگاشت، در قالب یک کار پژوهشی، تلاشی در جهت بهبود شرایط زیست کودک در تهران بوده و در پنج فصل تنظیم گردیده است. فصل اول به توجیه موضوع می‌پردازد و فصل دوم به بررسی مبانی نظری در ارتباط با فضای فردی و اجتماعی کودک در شهر اختصاص دارد. در فصل سوم به مطالعه درباره دیگر کشورها در زمینه رفاه کودک پرداخته شده و در برگیرنده آمار و اطلاعات مربوط به کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در ارتباط با رفاه کودک است. فصل چهارم، با توجه به نکات به دست آمده در مبانی نظری و سوابق موضوع، به بررسی وضعیت کودک در تهران اختصاص داشته و رفاه او در این شهر را از دیدگاههای مختلف مورد بحث قرار می‌دهد. در فصل پنجم نیز با توجه به نتیجه گیری از فصلهای سوم و چهارم، به ارائه راهکار پیشنهادی پرداخته شده است. نتایج به دست آمده در این فصل به پیشنهاد گسترش خدمات رفاهی سلسله مراتبی کودک از طریق مراکز فرهنگسرای که به عنوان یکی از نهادهای فرهنگی و رفاهی جمعیت و در ارتباط با دیگر نهادهای مسئول، مطرح است، اقدام گردیده است. جزئیات بیشتر و کیفیت محتوایی آنها در هر فصل قابل دستیابی است.

پیشگفتار

تک نگاشت حاضر، از جمله تلاشهای سازمان فرهنگی و هنری شهرداری تهران و در چهارچوب اهداف ناشی از گسترش خدمات فرهنگی از طریق فرهنگسراهای این شهر می باشد.

تهیه مقدمات و نگارش این تک نگاشت، برای مدت سه ماه پیش بینی شده بود. اولین اقدام نگارنده به جمع آوری آمار و اطلاعات و بررسی در زمینه های مربوط به کودک در عرصه فضای جمعی و از طرفی مبانی ساختاری جسمی و روانی او اختصاص داشت. در این زمینه، تمایل نگارنده به استفاده از نظرات و جلب همکاری متخصصان مختلف علوم تربیتی و به ویژه روانشناسی کودک معطوف بود. ولی، مدت زمان داده شده و عدم هماهنگی در تلاقی اوقات و مشغله های کاری بعضی از آنان، با مدتی که تک نگاشت در حال انجام بود، مشکلی در این راه محسوب می گردید. خوشبختانه موافقت خانم طیبه ابراهیمی فخاری کارشناس روانشناسی مشاوره و راهنمایی که مدت مدیدی را در امر مشاوره و راهنمایی در مدارس سپری ساخته و

دارای تجارب ارزنده‌ای می‌باشند، این مشکل را مرتفع ساخت. به هر حال، با استفاده از آخرین کتابها، مقالات و پژوهشهای مرتبط با موضوع و در مسائل مربوط به روانشناسی کودک به بررسی پرداخته شد. ضمن گرامیداشت حوزه تخصصی مربوطه و بدون دخل و تصرف، آنچه که می‌توانست در خلال مدت تعیین شده و از میان منابع مرتبط با موضوع در عرصه‌های مطالعاتی کودک و شهر برون تراود، با رعایت جوانب امر و با ذکر منبع و در بخش مبانی نظری مورد استفاده قرار گرفت.

از سوی دیگر، اگرچه مدت تعیین شده نسبت به نگارش تک‌نگاشت و گستردگی دامنه موضوع محدود بود، ولی نگارنده به این نتیجه رسید که فرصت سه ماهه کافی نبوده و به خاطر تعمق بیشتر در مطالعات مورد بحث، به وقت بیشتری نیاز دارد. از این روی، با تلاش بی‌وقفه و مستمر که در بعضی از اوقات تعطیل و غیر تعطیل و شرایط تابستان و بهار مدت کار روزانه را به ۱۶ ساعت می‌رسانید، این حاصل فراهم آمد. نگارنده بر این نکته اقرار دارد که جای کار بیشتر و در مدت طولانی‌تر در تعمق بخشیدن به موضوع وجود دارد و این تک‌نگاشت نیز عاری از نقص نمی‌باشد.

نگارنده بر خود لازم می‌داند که از همکاریها و حسن تفاهم نهادهای مرتبط حقوقی و اجرایی کودک در تهران و از آن جمله یونیسف، مؤسسه پژوهشی کودکان دنیا و فرهنگسرای کودک زرگنده - بویژه آقای افشین اعلاء - سپاسگزاری نماید. همکاری سرکار خانم ناهید حجازی در پیگیری روند انجام تک‌نگاشت و آقای دکتر سید امین قانع‌ی راد در کسوت بررسی و اظهار نظر علمی مطالعات، جای تقدیر و سپاس فراوان دارد. بدیهی است که انجام نگارش حاضر، بدون برخورداری از تلاشها و یاری خانم مهندس مونا تهرانی مقدم، آقای مهندس عباس شیعه و خانم رعنا شیعه که در مراحل مختلف کار، مراجعه به نهادهای مختلف، ارتباطات رایانه‌ای و گردآوری منابع مطالعه نقش فراوانی داشته‌اند مشکل بود که، صمیمانه از آنها

قدردانی می‌شود. از خانم هانیه هاشم‌نژاد سپاسگزارم، از خانم پریسا ازناوی به خاطر تحریر رایانه‌ای تک نگاشت، همچنین از خانم پروانه درویش برای ویراستاری و نهایی کردن مراحل فنی کتاب و خانم افسانه درویش که طرح روی جلد حاصل زحمات ایشان است سپاسگزارم.

یکی از اساسی‌ترین نکات غیر قابل انکار که این تک‌نگاشت نیز به منظور آن انجام شده است، دستیابی به اهدافی است که در زمینه مسائل کودک و تقویت یک زندگی سالم توأم با رفاه برای او مطرح می‌باشد. نگارنده با استعانت از دانش شهرسازی و برحسب توان خود، تلاش بر آن داشته است که یکی از مسائل پیش‌روی شهرسازی در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی شهر تهران را، با نقد مسائل کودک در این شهر مورد بررسی قرار داده و راهکار پیشنهادی را ارائه دهد. از خداوند کریم آرزوی آن دارد که روزگاری نه تنها در تهران و نه فقط در ایران، بلکه در تمام جهان و در نسلهای مختلف بر مبنای شناخت حوزه مطالعاتی کودک و تأمین زمینه‌های لازم به منظور حفظ کیان جامعه سالم فردا، روز به روز از بار مشکلات زیستی، رفاهی و تربیتی کودکان کاسته شده و با انجام تک‌نگاشتهای مختلف و ایجاد نهادهای تشکیلاتی پاسخگو که این تک‌نگاشت، گوشه‌های مختصر از شرایط آن را تشریح می‌کند، تمام تلاشها به سر منزل مقصود رهنمون گردد. از خداوندی که دل را خرد به نامش راه داد، آرزوی تحقق آن را دارد.

اسماعیل شیعه